

GELENEKSEL YENİŞEHİR KONUTLARI VE ÖZELLİKLERİ

Adil Mesut Acar¹

1. Giriş

Türkler göçmen hayattan, yerleşik hayata geçtiğinde, çadır kültüründen, ev kültürüne geçtiler. Evin yapılması için de mimariye ihtiyaç duyulmuştur. Ama Türkler konut hayatına geçmiş olsalar bile, Orta Asya'daki kültür ve yaşam biçimlerini unutmamışlar tam aksine ev yaşamında da bunu devam ettirmişlerdir. Bunun da en güzel örneği; evin, çadırdaki gibi düzenlenmiş olmasıdır.

Osmanlı, Osman Bey döneminde Yenişehir ovasını fethettikten sonra, burasını beylerine yurt edinmeleri için verdikten sonra, burada ilk defa Osmanlı şehri kurulmuştur.² Bunun da en güzel örneği olarak ilk saray burada inşa edilmiştir. Ancak saray yıkılmış olup, günümüze ulaşamamıştır. Bunun yanında Türk evleri olarak adlandırılan konutlar, yine ilk defa burada inşa edilmiştir. Ancak maalesef 14. yüzyılda inşa edilmiş olan evlerden günümüze hiçbirisi gelememiştir.

Yenişehir'de var olan Geleneksel Türk Evlerinin en erken örnekleri 18. yüzyıla aittir. Bu tarihe ait iki ev vardır: Şemaki Evi ve Veli Baba Evi. Şemaki Evi; İran'ın Şemah kasabasından, Anadolu'ya gelen ve Yenişehir'e yerleşmiş olan ailenin inşa ettiği ve günümüzde müze olarak kullanılan evdir. Veli Baba Evi ise; yine 18. yüzyılda yaşamış, Veli Baba adıyla bilinen ve kâtip olan

¹ Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Bölümü, Yüksek Lisans Öğrencisi

² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988, C. 1, s. 104.

Fotoğraf 1: Yenisehir Genel Görünümü.

kişinin evidir. Ancak maalesef yakın bir zamanda evde yangın çıkmış, iki katlı olan evin üst katı yıkılmış, alt katı da büyük zarar görmüş durumdadır. Bunun dışında Yenisehir'deki geleneksel konutlar 19. yüzyıldan kalmaz.³

Yenisehir evlerinden bazıları, Bursa Bölge Koruma Kurulu tarafından ilki 1986'da, en geniş kapsamlı olarak da 1989 yılında tespiti yapılmış olup, tescillenmiştir. Tescilli ev sayısı 50'ye yakındır.⁴ O dönemde bu evler gayet iyi durumdayken, günümüzde birçoğu bakımsızlıktan dolayı harap haldedir. Hatta bazıları da yıkılmıştır. Bunun da sebebi ise; mülk sahiplerinin Yenisehir'den başka yerlere gitmesinden kaynaklanmıştır.⁵

Yenisehir Evleri meydana getirilirken; coğrafi durum, iklim, din, sosyal ve ekonomik yaşam ve kullanılan malzeme göz önünde bulundurulmuştur. Yenisehir düz bir ovada olduğu için evler inşa edilirken coğrafi şartlar kolaylık sağlamıştır. İklim her ne kadar Marmara bölgesinde yer alsa da, Karade-

³ Feyza Aksoy, "Yenisehir Geleneksel Konutları: Şemaki ve Veli Baba Evleri", Tarihten Günümüze Yenisehir, Bursa, 2013, s. 371.

⁴ Bölge Koruma Kurulu arşivi.

⁵ Adil Mesut Acar, Bursa Yenisehir'de Sivil Mimari, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Bölümü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2016, s. 74.

Fotoğraf 2: Yenisehir Geleneksel Ev Örnekleri.

niz iklimine yakın olmasından dolayı yağışlı bir iklime sahip olan bölgedeki konutlar, Karadeniz evleri gibi yapılmışlardır. Evlerin büyük küçük, oda sayısının çokluğu azlığı, sofanın büyük küçük ya da sayısının az çok olması gibi özellikler evi yaptıran ailenin sosyo-ekonomik durumuna bağlı olmuştur. Yenisehir evlerinde ahşap malzeme kullanımının çok fazla olması, kolay bulunabilir ve işlenebilir olmasından kaynaklanmıştır. Ahşabın yanında, taş, kerpiç ve tuğla malzeme kullanılmıştır.

Yenisehir Geleneksel Evleri, günümüzde betonarme yapıların arasında kaybolmuş olsa da, kendine has özelliğiyle hala göz kamaştırıcıdır. Yenisehir'in merkezinde yer alan bu evler; özellikle de Orhan Gazi'nin inşa ettirdiği, hem kendi adını taşıyan hem de en büyük cami olmasından dolayı Ulu ismi verilmiş olan caminin yer aldığı mahalle olan Ulu Camii Mahallesi'nde yoğunlaşmıştır. Bunun yanında Çayır Mahallesi, Gündoğan Mahallesi ve Yeni Mahalle'de de evler bulunmaktadır.

2. Geleneksel Yenisehir Konutlarının Özellikleri

Yenisehir evleri genelde bahçe içinde 2 katlı olarak ve bahçesinde müştemilatıyla birlikte yapılmıştır. Eğer giriş kapısı bahçede yer alıyorsa: bahçe, avlu, sofa, oda ve sokak, eğer giriş kapısı sokak tarafında yer alıyorsa: sokak, sofa, oda, avlu ve bahçe şeklinde olmak üzere iki türlü düzenlenmiştir. 19. yüzyılda yapıldığı için bu evlerin çoğunda giriş kapısı sokak tarafında yer alıp, buna göre düzenlendiğinden dolayı, genelde bahçe arka planda kalmıştır.⁶

Yenisehir evlerinde 3 türlü plan tipi uygulanmıştır: Dış sofalı, iç sofalı

⁶ Feyza Aksoy, "Yenisehir Geleneksel Konutları: Şemaki ve Veli Baba Evleri", s. 379.

Fotoğraf 3:
Üç katlı dış sofalı plan tipine
bir örnek.

Fotoğraf 4:
Üç katlı iç sofalı plan tipine bir örnek.

ve orta sofalı. En çok dış sofalı plan tipi tercih edilmiştir. Bu plan tipindeki evler genelde iki katlı inşa edilmişlerdir. Ama istisna olarak üç katlı yapılmış olanlar da mevcuttur.

Dış sofadan sonra en çok tercih edilen plan tipi, iç sofadır. Bu plan tipli evler, genellikle üç katlı olarak inşa edilmiştir. Bu plan tipindeki evlerde, büyük bahçenin yanı sıra, ya bodrum katta ya da zemin katta bir de iç bahçe yer almıştır.

Yenişehir evlerinde en az tercih edilen plan tipi, orta sofadır. Bu plan tipli evler iki katlı olarak inşa edilmişlerdir. Bu plan tipinde, evin girişi sokağa bakmaktayken, bahçe arka planda kalmıştır.

İki ya da üç katlı olan bu yapılar genelde ahşap karkas sistemiyle, taş temeller üzerine oturtulmuştur. Duvarların birçoğunda kerpiç, bazılarında da tuğla dolgu kullanılmıştır.⁷ Bahçe duvarlarında nadiren de olsa, Niğde evlerindeki gibi,⁸ moloz taş kullanılmıştır. Üst katlar genelde sokağa doğru dışa çıkma yapmıştır. Yenişehir evleri içinde tek örnek olarak, İznik evlerine

⁷ Feyza Aksoy, "Yenişehir Geleneksel Konutları: Şemaki ve Veli Baba Evleri", s. 382.

⁸ Huriye Altuner, "Geleneksel Niğde Evleri Giriş Düzenlemeleri", Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 8/8 Summer, Ankara, 2013, s. 1645.

*Fotoğraf 5:
İki katlı orta sofalı plan tipine bir örnek.*

benzer olarak,⁹ alt katta ticarethane bulunmaktadır. Evlerin dış cepheleri; kırmızı, sarı, beyaz, mavi ve yeşil renklerle sıvanmıştır.

Evlere genelde çift kanatlı ahşap bir kapı ile girilir. Giriş kapısının ortalama ölçüleri; 1.80 m yükseklik ile 2.10 m genişliktedir. Giriş kapısının tam karşısında aynı hizada ve aynı ölçülere sahip bir bahçe kapısı yer almaktadır.¹⁰

Yenişehir evlerinin zemin katları Türk geleneğinin bir göstergesi olarak genelde kışlık ve hizmet alanı olarak tasarlanmıştır. Bundan dolayı da genelde mutfak, lavabo, kiler ya da depo, oda, sofa ve üst kata çıkılmasını sağlayan merdiven şeklinde düzenlenmiştir. Odalardan biri diğerlerine göre daha süslü ve gösterişli yapılmış olup, bu da kışın gelen misafiri bu odada ağırlamak amaçlı düzenlenmiştir.

İki katlı konutlarda, üst kat genelde yazlık olarak tasarlanmıştır. Bu katta sofanın genişliği ve büyüklüğü kattaki oda sayısı ile iklim ve binanın manzarasına göre şekillenmiştir. Bu katta genelde yazın kullanılan, çok süslü, gösterişli ve büyük bir oda bulunmaktadır. Bu odaya baş oda adı verilmiştir.

⁹ Selma Tunalı, "Geleneksel İznik Konutları", Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat ve Tasarım Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1, İstanbul, 2010, s. 55.

¹⁰ Adil Mesut Acar, Bursa Yenişehir'de Sivil Mimari, s. 76.

Fotoğraf 6:
Üçüncü kat sofasında yer alan
ahşap sedire bir örnek.

Fotoğraf 7:
Üst katta ve balkonun iki
tarafında yer alan yazlık odalara
örnek.

Üç katlı olan evlerde ise genelde ikinci kat, ara kat olarak düzenlenmiştir. Bu kat ya zemin kattaki taş duvarının yükseltilmesiyle ya da kerpiçle yapılmış olan duvarın oluşturulmasıyla meydana getirilmiştir. Bu kat da zemin kat gibi kışlık olarak yapılmıştır.¹¹ Bundan dolayı da bu katın pencereleri kışa dayanıklı olması için diğer pencerelere göre daha küçük düzenlenmiştir. Ayrıca ön cephede bu kat çıkma yapmamış, alt katla aynı hizada yer almıştır.

Üç katlı evlerde ise, en üst katlarda genelde en ihtişamlı ve gösterişli mekânlar yer almıştır. Bu katlar; kerpiç veya tuğla dolgulu ahşap karkas sistemli bir şekilde inşa edilmiştir. Oda ve sofadan oluşan bu katlar, yazlık olarak tasarlanmıştır. Bundan dolayı da sofa çok geniş tutulmuş, odalar da

¹¹ Feyza Aksoy, "Yenişehir Geleneksel Konutları: Şemaki ve Veli Baba Evleri", s. 380.

Fotoğraf 8:
Ocak ve nişe bir örnek.

Fotoğraf 9:
Dolaba bir örnek.

Fotoğraf 10:
Yüklüğe bir örnek.

Fotoğraf 11-12-13: Yenişehir evlerindeki oda kapılarından örnekler.

büyük ve özellikle de ön cephede dışa çıkıntılı bir şekilde yapılmıştır. Sofanın genişliği ve ebatları ise, odaların şekli ve düzeni ile bölgenin iklimine ve binanın bakış açısına göre şekillenmiştir. Bu katta sofa; odalar arası geçişin dışında, sofada yer alan niş, sedir gibi elemanlarla çok farklı işleve de bürünmüştür.

Evlerin üst katlarında veya alt katlarında yer alan yazlık ve kışlık odalar ise hem güneşin hem de rüzgârın geliş açılarına göre düzenlenmiştir. Kışlık odalar zemin katta yer almaktayken, yazlık odalar ise üst katta ve köşede yer almıştır. Ayrıca üst katta ve giriş cephesine bakan tarafta yer alan balkonu her iki tarafında olacak şekilde tasarlanmıştır.

Yenişehir evlerinde, Türk geleneğinin önemli unsurlarından olan, ortalama 70-75 cm genişliğe ve 35-40 cm yüksekliğe sahip, ahşap sedir yer almaktadır. Bunun yanında dolaplar, yükükler ve yarım daire şeklinde ocaklar da bulunmaktadır. Bu ocakların yanında da genelde mutfak dolabı vazifesini görmüş olan ve raf sistemiyle yapılmış olan nişler vardır. Bu elemanların

Fotoğraf 14-15-16: Yenisehir evlerinden örnekler.

Fotoğraf 17-18: Hem mutfak kapısına hem de bahçe duvarına bitişik merdiven örnekleri.

hepsi ahşaptan ve genelde yeşil renkte yapılmıştır.

Yenisehir evlerinde oda kapılarının ölçüleri ortalama olarak; 60-100 cm genişliğe ve 170-200 cm yüksekliğe sahiptir. Odalara doğru açılan kapılar, sofaya bakacak şekilde düzenlenmiştir. Kapı kanatları; üç yönlü olarak pervaz ve beşik ile kuşatılmıştır.

Yenisehir evlerinde hem büyük hem de küçük pencereler yer almıştır. Bu pencerelerin kenarları genelde ahşaptan yapılmıştır. Büyük pencereler hem zemin katta hem de yapının üst katlarında odaların çoğunda yer almışken; küçük pencereler ise zemin katta genelde evin giriş cephesine bakan yerde ya da üst kattaki balkona bakan tarafta yer almıştır. Büyük olan pencereler ortalama 1.35 m genişliğe, 1.75 m yüksekliğe sahiptir. Küçük olan pencereler ise; iki farklı ölçüye sahiptir: Birincisi; 35 cm genişliğe, 60 cm yüksekliğe sahip olanlar, ikincisi ise; 65 cm genişliğe, 1.75 m yüksekliğe sahip olanlardır.

Yenisehir evlerinin ilk katında sofanın bir ucunda, genelde giriş kapısına göre sağ tarafta ve oda ile bitişik, ahşaptan yapılmış olan dönerli veya çift kollu ahşap merdivenler mevcuttur.¹² Merdivenler genelde 15-20 basamak-

¹² Ag.m., s. 380.

Fotoğraf 19: Balkonun dışardan görünümüne bir örnek.

Fotoğraf 20: Balkonun yer döşemesine bir örnek.

tan oluşmuştur. Merdivenlerin basamakları ortalama olarak; 20 cm yüksekliğe ve 1 m genişliğe, 15 cm derinliğe sahiptir. Sadece merdiven basamakları değil, aynı zamanda merdivenin korkulukları da ahşaptan yapılmıştır. Ayrıca merdiven boşluğunda genelde bir dolap bulunmaktadır. Bu dolap da ahşaptan yapılmış olup, ya bahçe duvarıyla bitişik olarak ya da yapıya sonradan eklenmiş olan mutfak kapısıyla bitişik olacak bir şekilde düzenlenmiştir.

İki ya da üç katlı evlerin üst katlarında, o döneme özgü olan ve hala daha o dönemin izlerini taşıyan, eğrisel veya düz balkon yer almaktadır.¹³ Balkon, ön cephede, giriş kapısının üzerine denk gelecek şekilde tasarlanmıştır. Bundan dolayı da bu balkon; sokak cephesinde, sokağa bakan ve sokağa çıkıntı yapan yazlık odaların ortasında ve genelde sofanın bir ucunda yer almıştır. Balkon genelde sofadan bir kapı ve kapının iki yanında da yer alan pencerelerle ayrılmıştır. Bazı balkonların yer döşemeleri taştan yapılırken, bazılarının da ahşaptan yapılmıştır. Balkonların tavanları ise ahşap ile kaplanmıştır. Genellikle yazlık odalardan balkona bakan, ortalama 60 cm genişliğe ve 1.75 m yüksekliğe sahip, pencereler yer almıştır.

Yenişehir evlerinin genel özelliklerinden biri de; evlerin hepsinde olmasa da ekseriyetinde hem yer döşemesinin hem de tavan süslemesinin ahşapla kaplanmış olmasıdır. Her ahşap kaplamada süsleme yoktur ancak bu kaplamalar genelde ahşap malzemeden yapılmıştır. Ayrıca ahşaplarda oluşan boşluklar yine ahşapla kapatılmış, böylece hem yer döşemesinde hem de tavan kaplamasında başka bir malzeme kullanılmamıştır.

İki ya da üç katlı olarak inşa edilmiş olan Yenişehir evlerinden diğer evlerle bitişik olarak yapılmış olan evlerin çatıları; beşik çatı formatında yapıl-

¹³ Ag.m., s. 381.

Fotoğraf 21-22-23-24: Hem yer döşemesi hem de tavanı ahşap olan evlerden örnekler.

muşken, ya bahçe içinde en az iki tarafı açık ya da sokağın tam köşesinde yer alan evlerin çatıları; kırma çatı formunda yapılmıştır.¹⁴ Her iki çatı formunda yapılmış olan bu evlerin üzerleri, Cumalıkızık evlerine benzer olarak, alaturka kiremitle örtülmüştür.¹⁵ Evlerin saçak uçları da genelde 50 cm ile 1,5 m arasında dışa çıkık bir şekilde yapılmıştır. Saçakların altları da genelde ahşapla kaplanarak, desteklenmiştir. Saçakların uçları da genellikle geniş alınlıklı tahtalarla kaplanmıştır.

Sonuç

Geçmişten günümüze kadar ulaşabilen ve geleceğe de aktarılması için çaba sarf edilmesi gereken geleneksel evlerin incelenip, araştırılmasıyla da

¹⁴ Ag.m., s. 382.

¹⁵ Nilüfer Akıncıtürk ve Z. Sevgen Perker, "Geleneksel Cumalıkızık Evlerinde Ahşap Konut Sistemi", Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi, Cilt: 16, Sayı: 1, Bursa, 2011, s. 42.

Fotoğraf 25-26: Farklı çatı sistemine sahip evlerden çatı örnekleri.

bu kültürel değerlerin gelecek nesillere kesintisiz bir şekilde sağlanması bakımından, bu araştırmalar çok önem kazanmaktadır. Geleneksel sivil mimari örnekleri olan bu evlerin, olduğu gibi korunması için de kendine has özelliklerinin tanıtılması amacıyla yapılan bu araştırma da, gelecek kuşaklara sağlam bir şekilde aktarılması için Osmanlı'nın ilk kurduğu yerleşim yeri olan Yenişehir'de ki geleneksel evlerin genel özellikleri araştırılması amaçlanmıştır.

Araştırılması yapılan Yenişehir geleneksel evleri Bursa Bölge Koruma Kurulu tarafından da tespit edilmiş ve tescillenmiştir. Bundan dolayı da bu evler korunması gerekli kültürel varlıklar olarak envantere kaydedilmiştir.

Bu çalışmada ayrıca Koruma Kurulu'na rağmen, Yenişehir halkının sosyo - ekonomik ve kültürel değişimleri neticesinde yok olmaya başlamış olan Yenişehir geleneksel evlerinin tanıtılması da amaçlanmıştır.

Yaşanan sosyo-ekonomik ve kültürel değişimle birlikte, zaman içinde bıkımsızlıktan ve ilgisizlikten dolayı da yok olmaya başlayan, bölgesel, ulusal ve uluslararası alanda büyük öneme sahip olan Yenişehir geleneksel evleri eğer böyle devam ederse gelecek nesillere aktarımı zorlaşacak, Osmanlı'nın ilk kentinde var olan kültürel miras yakın bir gelecekte yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktır. Bundan dolayı da bu kültürel mirasın gelecek nesillere olduğu gibi aktarılması için evlerin ya tadilatla ya da aslına uygun bir şekilde restore edilerek, evlerin eskisi gibi yeniden ayağa kaldırılması gereklidir.

Kaynaklar

Acar, Adil Mesut, Bursa Yenişehir'de Sivil Mimari, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Bölümü, Yayınlanmamış Yüksek Li-

sans Tezi, Sakarya, 2016.

Aksoy, Feyza, "Yenişehir Geleneksel Konutları: Şemaki ve Veli Baba Evleri", *Tarihten Günümüze Yenişehir*, Bursa, 2013, s. 371-382.

Akıncıtürk, Nilüfer ve Perker, Z. Sevgen, "Geleneksel Cumalıkızık Evlerinde Ahşap Konut Sistemi", *Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, Cilt: 16, Sayı: 1, Bursa, 2011, s. 41-51.

Altuner, Huriye, "Geleneksel Niğde Evleri Giriş Düzenlemeleri", *Turkish Studies, International Periodical for The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 8/8 Summer, Ankara, 2013, s. 1643-1670.

Bursa Bölge Koruma Kurulu arşivi.

Tunalı, Selma, "Geleneksel İznik Konutları", *Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, İstanbul, 2010, s. 55-60.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları*, Ankara, 1988.